

اصلاح قانون تجارت از ضرورت‌های توسعه اقتصادی

این مقاله برگرفته از سخنرانی آقای محمد شریعتمداری وزیر بازرگانی در همایش «لایحه اصلاح قانون تجارت و نوآوری‌های آن» است که در ۱۴ تیرماه ۱۳۸۴ برگزار گردید.

مقدمه

رویه‌های تجاری عنایت داشته باشد و آنها را پوشش دهد. تحول فضای اقتصاد و تجارت، توسعه حقوق اقتصادی و تجاری را اجتناب ناپذیر جلوه می‌دهد و هر چه دامنه یک قانون گسترده‌تر باشد، تحولات بیشتری نیز مورد نیاز است.

قانون تجارت گسترده‌ترین قانون اقتصادی است. قانون حاضر بیش از نهمصد ماده را دربر می‌گیرد؛ از تعریف تاجر و فعالیت‌های تجاری گرفته تا تاسیس شرکتهای تجاری و اصول اداره، ضوابط تصفیه و ورشکستگی آنها را در نظر می‌گیرد. اسناد تجاری، قراردادها و موارد متعدد دیگر که نزد شما شناخته شده‌اند، جنبه‌های مختلفی است که در این قانون جمع شده‌اند و آگاه هستید که جنبه‌های فوق به چه میزان در عمل تغییر یافته‌اند و بدیهی است که غفلت نظام حقوقی از آنها ممکن است به میزان درخور توجهی سبب کندی رویه‌ها و به تبع آن افزایش زمان و هزینه‌های معاملاتی و عملیاتی شود.

ضرورت اصلاح قانون تجارت را می‌توان با دید آسیب‌شناسی اقتصاد ایران نیز بررسی کرد. ایران کشوری پهناور است که بالغ بر ۷۱ درصد مساحت خشکی دنیا را دربردارد، بیش از یک درصد جمعیت جهان (آنهم با کیفیت مطلوب سرمایه انسانی) را دارا است. به لحاظ منابع طبیعی نیز دارای وضعیت ممتازی است؛ به ترتیب معادل ۱۷۴ و ۱۵۲ درصد از ذخایر تثبیت شده نفت و گاز جهان را داراست و دارای ظرفیتهای و استعدادهای طبیعی، مالی و انسانی بسیار

فرصت مغتنمی برای معرفی یک دستاورد عظیم ملی پیش آمده است. شاکر درگاه خداوند یکتا هستیم که به همت تحسین آمیز جمعی از صاحب‌نظران و فرهیختگان «لایحه اصلاح قانون تجارت» تدوین شد و با تصویب آن در دولت، یکی از اصلی‌ترین برنامه‌های وزارت بازرگانی در دولت دوم آقای خاتمی با همکاری دستگاه‌های اجرایی، اندیشمندان و صاحب‌نظران تحقق یافت.

ضرورت اصلاح قانون تجارت

بیش از هفتاد سال از تصویب قانون تجارت ایران می‌گذرد؛ قانون مادری که بسیار کهنسال شده است، در مقابل، اقتصاد و تجارت بسیار متحول و مترقی شده است. قانون تجارت فعلی با توجه به شرایط تدوین آن، یعنی صنعتی شدن به مفهوم متعارف، در فضای اقتصاد گذشته گام بلندی بود که اندیشمندان آن زمان برداشتند. ولی واقعیتهای اقتصاد نوین، به ویژه از دهه گذشته (۱۹۹۰ به این سو) اصلاح آن را اجتناب ناپذیر کرده است، زیرا قانون تجارت، به عنوان مجموعه متنوع و مرتبط مقررات حقوقی که جنبه‌های مختلفی از کسب و کار را به نظم در می‌آورد و روابط حقوقی فعالان اقتصاد را تنظیم می‌کند، باید در کنار اصول و قواعد نظری، به

قانون تجارت فعلی به عنوان یکی از منابع مورد توجه قرار گرفته، تا آنجا که از نظر تعداد مواد، حدود ۳۰ درصد قانون، تغییر نکرده و یا مشمول تغییرات جزئی و ویرایشی شده‌اند. من این امر را از یک طرف نشانه قدمت علم و خزانه اندیشه در کشور و از طرف دیگر نشانه درایت اعضای کمیته کارشناسی تدوین لایحه اصلاح قانون تجارت می‌دانم که در عین آینده پژوهی، کار خود را برانباشت دانش و تجربه بنا گذاشته‌اند.

جهانی شدن اقتصاد؛ سیاست رقابتی رویکرد اصلاح قانون تجارت

اما اصلاح قانون تجارت با کدام رویکرد اقتصادی باید انجام می‌گرفت؟ در بخش قبلی هنگام بیان ضرورت اصلاح قانون تجارت به این موضوع به طور تلویحی پرداختیم و اکنون تاکید و تصریح بیشتری بر آن خواهیم کرد. قانون تجارت ایران (مصوب ۱۳۱۱) اقتباسی از قانون تجارت سال ۱۸۰۷ فرانسه است که اکنون دو قرن از آن گذشته است. در قرن بیست و یک «جهانی شدن اقتصاد» چالش اصلی پیش روی دولت‌ها و اقتصادهای ملی است. درک ویژگی‌های اقتصاد جهانی و تجهیز برای حضور در آن، فرصت‌سازی و در مقابل غفلت یا کناره‌جستن از آن فرصت‌سوزی است. اصلاح قانون تجارت باید با رویکرد تعامل با اقتصاد جهانی انجام می‌گرفت. اقتصادی که از جمله ویژگی‌های آن عدم تمرکز، بازدهی فزاینده، ارتباطات شبکه‌ای، انقلاب فناوری اطلاعات و ارتباطات، دانش‌بری تولید و تجارت، تشدید رقابت، تسهیل جابه‌جایی عوامل تولید و محصول، انعطاف‌پذیری، سرعت و کاهش هزینه‌های معاملاتی است. نقش‌بنگاهها در جهانی شدن اقتصادی و رقابتمندی اقتصاد ملی بسیار برجسته است. در این راستا بنگاهها علاوه بر تخصص و کارآمدی درونی به پشتیبانی نهادی و پویایی محیط پیرامونی نیازمندند. نکات فوق از جمله مواردی است که در نوسازی جنبه‌های مختلف اقتصاد از جمله نظام حقوقی اقتصادی، همچون قانون

بالایی است. به همین دلیل سهم ۰/۳۸ درصدی آن از تولید جهانی و سهم ۰/۴ درصدی آن از تجارت جهانی به هیچ وجه شایسته استعدادهای آن نیست. یکی از هدفهای اصلی چشم‌انداز بیست ساله و برنامه چهارم توسعه، پر کردن همین شکاف استعدادهای اقتصاد ملی با سهم آن از اقتصاد جهانی است. مطالعات نشان می‌دهد که یکی از مشکلات و موانع بر سر راه به کارگیری این استعدادهای همان کیفیت پایین مقررات است که به نوبه خود منجر به مشکلاتی چون «بالا رفتن هزینه‌ها»، «شفاف نبودن اقتصاد» یا «توسعه اقتصاد غیررسمی» شده است. قانون تجارت به دلیل اهمیت و وسعت آن، از جمله مواردی است که اصلاح آن به اعتلای کیفیت مقررات اقتصاد منجر می‌شود.

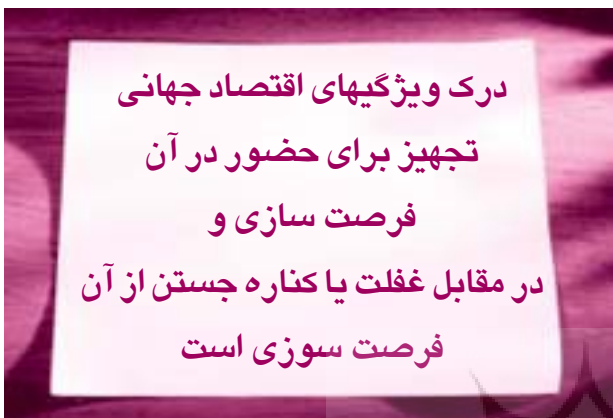
بدین ترتیب اصلاح قانون تجارت از ضرورت‌های توسعه اقتصاد به مفهوم عام و تجارت به مفهوم خاص آن در اقتصاد نوین است و این مهم از وظایف حاکمیت و بردوش دولت به عنوان نماد و نهاد آن است. از آنجا که دولت خود را ملزم به فراهم ساختن فضای مناسب کسب و کار دانست، اصلاح قانون تجارت را به عنوان مهمترین قانون اقتصادی در اولویت قرار داد و با توجه به وظایف وزارت بازرگانی، بررسی‌های قبلی و آمادگی کارشناسان وزارت، این وظیفه خطیر را به ما محول کرد.

اصلاح قانون تجارت از ضرورت‌های توسعه اقتصاد به مفهوم عام و تجارت به مفهوم خاص آن در اقتصاد نوین است و این مهم از وظایف حاکمیت و بردوش دولت به عنوان نماد و نهاد آن است

ظرفیت قانون تجارت موجود

قبل از آنکه به رویکرد اصلاح قانون تجارت پردازم، لازم می‌دانم بر این نکته تاکید کنم، آنچه درباره ضعفهای قانون تجارت گفته شد نه از سرناسپاسی و فروبستن چشم براندیشه و تلاش گذشتگان که قانون تجارت فعلی را تدوین کرده‌اند بلکه به منظور توجیه دلیل طرحی نو در انداختن بود. بی شک قانون تجارت فعلی که از قوانین کارآمد زمان خود بود و حتی تاکنون دوام آورده، بدون اتکا به توان و تلاش گران استادان به کسوت قانون در نیامده است. باید تلاش آنان را قدر دانست و بر همت بلند آنها درود فرستاد. براساس گزارش ارائه شده، در فرایند پژوهش و بررسی، متن

تجربه شد. اینکه تدوین لایحه بر مبنای پژوهش تطبیقی و میدانی بود، از مشاوره اشخاص حقیقی و حقوقی در بخشهای عمومی و خصوصی در مراحل مختلف بهره گرفته شد، قوای مختلف در آن مشارکت داشتند، حضور نمایندگان قوه قضائیه و از طرف دیگر مشارکت نمایندگان بخش خصوصی به ویژه اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران هم، حکایت از هم افزایی علمی و تجربی در این کار قانون نویسی دارد و مایه خرسندی است.

جمع آوری دیدگاههای سازمانهای دولتی و غیردولتی دستمایه ارزشمندی برای نیل به نتیجه ای چنین ارزشمند شد. لایحه اصلاح قانون تجارت که به تصویب هیئت محترم وزیران رسیده است، در واقع حاصل معنوی و فکری این تلاش و مشارکت جمعی است. حاصل کار، بسیار پر قدر است و شعاع اثربخشی و ثمربخشی این تاسیس حقوقی بسیار گسترده است. بی تردید تدوین این لایحه یک کار زیربنایی و ماندگار خواهد بود، کاری که از یک طرف تصویب و اجرای آن می تواند نشاط و شفافیت را برای عرصه اقتصاد و تجارت به ارمغان آورد و از طرف دیگر به عنوان سرمایه دانش، مرجع گراندی برای تحقیق و فعالیتهای علمی باشد.

چند توصیه

اول اینکه: آنچه حاصل شده، دستاوردی بس گران و حاصل هزاران ساعت کار و تلاش مستمر، آن هم به وسیله جمعی متخصص و صاحب تجربه از نظمهای مختلف علمی و تجربی است. لذا انتظار دارم اساتید، صاحب نظران، صاحبان حرفه ها و صنایع و اصناف، با روحیه سازندگی که همواره داشته و دارند به اعتلای آن کمک کنند. هر پیشنهاد سازنده که بتواند بر غنای لایحه تهیه شده بیفزاید، با توجه به فرصت باقیمانده و مراحل بررسی آن در مجلس، به واقع مشارکت در جریان انباشت دانش است و طبعاً

تجارت باید مورد توجه قرار گیرد. موارد یاد شده باید در قالب یک سیاست رقابتی تدوین شود و به همین دلیل، از منظر اقتصادی، سیاست رقابتی رویکرد اصلاح قانون تجارت قرار گرفته است.

ابتکاراتی از قبیل تدوین مقررات ادغام و تجزیه بنگاهها، سبب انعطاف لازم برای دسترسی به مقیاس اقتصادی بنگاهها می شود. تشکیل کنسرسیومها و مشارکتها (Joint ventures) به استقرار خوشه های اقتصادی کمک می کند و با هم افزایی مزیتها و توسعه سرمایه گذارهای مشترک به کاهش هزینه ها و رقابتمند شدن بنگاهها کمک می کند. مجامع مجازی و توسعه اسناد تجارت الکترونیکی به عدم تمرکز، استقرار اقتصاد شبکه ای و اقتصاد دیجیتال کمک می رساند و در مجموع زمینه ساز تعامل فعال و حضور موفق بنگاههای اقتصادی در عرصه رقابت جهانی می شود.

تقارن و نزدیکی تصویب لایحه اصلاح قانون تجارت در دولت و پذیرش بررسی درخواست عضویت ایران در سازمان جهانی تجارت (WTO) را باید به فال نیک گرفت. رویکرد سیاست رقابتی و جهتگیریهایی چون توسعه رقابت و شفاف سازی که در بازنگری قانون تجارت مورد توجه قرار گرفته، از اصلاحات ساختاری و مفید برای پیوستن به سازمان یاد شده است، کما اینکه سازگاری با کنوانسیونها و قواعد بین المللی در بخشهای مختلف حقوق تجارت از اصلاحات لازم در فرایند الحاق و به طور کلی راهبرد برون نگر تجاری است.

بدین ترتیب تدوین لایحه اصلاح قانون تجارت در کنار اقدامات قانون نویسی دیگر، همچون تدوین لایحه تسهیل رقابت و تدوین لایحه حمایت از حقوق مصرف کننده از اقدامات اساسی وزارت بازرگانی برای تسهیل رقابت، تحقق رقابتمندی بنگاهها و اقتصاد ملی است. تصویب و اجرای لایحه اصلاح قانون تجارت، اقدامات سازنده دیگری همچون تصویب قانون تجارت الکترونیکی، قانون اصلاح مالیاتهای مستقیم، قانون جلب و تشویق سرمایه گذارهای خارجی و قانون تجمیع عوارض را تکمیل می کند و با رشد تولید و توسعه تجارت، به افزایش سهم ایران از تولید و تجارت جهانی یاری می دهد.

فرایند تدوین و دستاورد لایحه اصلاح قانون تجارت

اما تجربه تدوین لایحه اصلاح قانون تجارت از جنبه های دیگری نیز شایان توجه است. چارچوب بسیار موفقی در تدوین این لایحه

نظیر کمیسیون اقتصادی مسئول رسیدگی و تصویب لایحه اصلاح قانون تجارت کنند. اجرای آزمایشی قانون هم فرصت مغتنمی خواهد بود تا هم اقتصاد کشور هر چه زودتر از ثمرات این تلاش بهره‌مند شود و هم آنکه از فرایند بازخورد برای اصلاحات احتمالی قانون استفاده شود.

سوم اینکه: تدوین و تصویب خوب قانون شرط لازم است ولی به شرط مکمل یا کافی دیگر یعنی اجرای خوب قانون نیاز دارد. اجرای خوب قانون نیز از جمله نیازمند تعمیق شناخت در خصوص آن است. برگزاری همایش نقطه آغازی برای این کار است. کسانی که در همایش مشارکت می‌کنند، نمایندگان و نمونه‌هایی از جامعه مخاطبان قانون تجارت هستند. نمایندگان محترم رسانه‌های گروهی اعم از نوشتاری، دیداری و شنیداری نیز در جای خود پل ارتباط با مردم و فعالان عرصه‌های اقتصادی هستند. مشارکت و همکاری شما برای اطلاع‌رسانی تخصصی به توسعه فرهنگ حقوق تجارت و پذیرش همگانی لایحه اصلاح قانون تجارت کمک می‌کند و یک رکن اصلی اجرای آن (انشاءالله پس از تصویب مجلس محترم شورای اسلامی) را فراهم می‌کند.

تشکر و خاتمه

شایسته است از همه اشخاصی که در تدوین این لایحه مشارکت کرده‌اند، قدردانی شود. از استادان، صاحب‌نظران، دست‌اندرکاران فعالیتهای اقتصاد در بخشهای مختلف اعم از بخش خصوصی و تعاونی، تشکلهای و سازمانهای غیردولتی، نمایندگان دستگاههای دولتی و قوه قضائیه که در مراحل مختلف تدوین و بررسی لایحه با ارائه نقطه نظرهای خود، وزارت بازرگانی و در واقع کمیسیون ویژه و کمیته کارشناسی لایحه اصلاح قانون تجارت راهمراهی کرده‌اند. اعضای کمیته کارشناسی قانون تجارت این تلاش بودند که برحاصل مطالعات پژوهشی مجریان تدوین بخشهای لایحه افزودند. همکاران و کارشناسان در معاونت برنامه‌ریزی و امور اقتصادی مشتاقانه، مسئولانه و با درایت برای به بار نشستن این کار، کوشش کردند که باید از آنها قدردانی کرد. و سرانجام قدردان شما و همه دوستانی خواهیم بود که برای به مقصد رسیدن این کار، گام بر خواهند داشت.

امیدوارم مجلس محترم با تصویب این لایحه گامی بلند برای اعتلای اقتصاد ایران و موفقیت دولتهای آینده بردارد.

اقدامات سلبی ولو با نیت خیر خواهی ممکن است منجر به تاخیر در دسترسی به اثرات عملی آن شود. برقراری تعامل و همکاری سازنده اندیشمندان و کارآفرینان و نقدهای علمی همیشه سودمند است که امید است معاونت برنامه‌ریزی و امور اقتصادی وزارت بازرگانی که مدیریت تدوین لایحه را داشته است، زمینه آن را همچون گذشته حفظ و تقویت کند.

دوم اینکه: لایحه قانون تجارت بسیار گسترده است. همان گونه که از نام قانون تجارت پیداست و تجربه سایر کشورها نیز نشان می‌دهد، به دلیل تنوع و گستردگی موضوعات و از طرفی به دلیل جایگاه حقوق اشخاص، لایحه اصلاح قانون تجارت گسترده است، لذا طراحی فرایند تصویب آن بسیار اهمیت دارد.

دولت با اشراف به این موضوع کمیسیون ویژه‌ای را با مسئولیت وزیر بازرگانی مامور رسیدگی به لایحه کرد. این ابتکار ضمن تخصصی‌تر کردن فرایند بررسی، سبب ایجاد سرعت با حفظ اصل دقت شد. نمایندگان محترم در مجلس شورای اسلامی نیز می‌توانند با بهره گرفتن از امکان پیشبینی شده در اصل ۸۵ قانون اساسی، کمیسیون فراگیری را با محوریت یکی از کمیسیونهای تخصصی

